

Концептуальні проблеми проведення судової експертизи харчових продуктів в Україні та шляхи їх вирішення

Іван Яценко,

д-р. вет. наук, професор, Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

Нінель Козакова,

ННЦ «ІСІ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6617-3228>, e-mail: dgany30@gmail.com

Висвітлено концептуальні питання судово-медичної експертизи харчових продуктів в Україні та окреслено шляхи їх вирішення. Підтверджена загальна необхідність розробки вчення про теоретичні основи, методологічну концепцію та прaxeологію цього виду судової експертизи з метою підвищення її достовірності, об'єктивності та точності результатів.

Ключові слова: харчові продукти; судово-медична експертиза; навчання; фальсифікація; якість; безпека; теорія; методологія; прaxeологія; судові процеси.

Conceptual issues of forensic examination of food products in Ukraine and ways to solve them

Ivan Yatsenko, Ninel Kozakova

The conceptual issues of forensic examination of food products in Ukraine are highlighted and the ways of their solution are outlined. The urgent need to develop the doctrine of the theoretical foundations, methodological concept and praxeology of this type of forensic examination in order to increase its reliability, objectivity and accuracy of results is confirmed.

Keywords: food products; forensic examination; studies; falsification; quality; safety; theory; methodology; praxeology; legal proceedings.

Проблема безпечності та якості харчових продуктів нині набуває пріоритетного значення й особливої актуальності, адже є однією з вирішальних складових економічного розвитку та формування продовольчої безпеки держави й визначається спроможністю країни ефективно контролювати виробництво й імпорт безпечного та якісного продовольства [1]. Проте розвиток ринкових відносин у галузі виробництва та реалізації харчових продуктів призвів до збільшення кількості приватних потужностей у цій сфері та одночасного послаблення державного контролю за якістю і безпечністю продукції як українського, так і закордонного виробництва за відсутності гармонізованого управління та недосконалої нормативно-правової бази, низької ефективної сертифікації, недостатньо жорсткої відповідальності операторів ринку харчових продуктів за реалізацію фальсифікованої продукції [2, 3, 4].

Зауважимо, що кількість облікованих випадків виготовлення й надходження в торговельну мережу харчових продуктів, які не відповідають вимогам національних та міжнародних стандартів через додавання до їх складу інгредієнтів, не передбачених рецептурою виготовлення,

національним стандартам чи технічними умовами, або заміщення якісних інгредієнтів у складі продукту на інгредієнти низької якості, а також наявності у складі продукту різних ксенобіотиків щороку збільшується. Це призводить до значних матеріальних і моральних збитків, а здоров'я і життя споживачів наражається на небезпеку [5, 6].

Під час розслідування правопорушень щодо виробництва та обігу небезпечної продукції одним із дієвих засобів доказування є використання судової експертизи харчових продуктів, яка забезпечує впровадження в судочинство досягнень науки й техніки та є засобом наукового пояснення та тлумачення фактів [7]. Це забезпечує встановлення об'єктивної істини у справі, адже експертна справа в Україні, як і в усьому світі, посідає надзвичайно важливе місце в суспільних відносинах, забезпечуючи ефективність правосуддя [8, 9].

Основним об'єктом дослідження у судовій експертизі харчових продуктів є неякісні, небезпечні, фальсифіковані та дефектні харчові продукти. Як будь-який вид судових експертиз, судова експертиза харчових продуктів потребує теоретичного обґрунтування можливостей застосування спеціальних знань, розроблення

судово-експертних методик дослідження спеціфічних об'єктів та впровадження новітніх досягнень у судово-експертну діяльність [7].

Нині вже розроблено окремі методики встановлення якості та безпечності [7, 10—13], а також виявлення фальсифікації [14, 15] харчових продуктів. Проте зауважимо, що залишається нез'ясованим комплекс питань щодо теорії, методологічної концепції та праксеології цього різновиду судової експертизи. Також не розроблено та не систематизовано алгоритми проведення судової експертизи харчових продуктів; не адаптовано стадії експертного дослідження до їх застосування під час судово-експертного дослідження харчових продуктів; відсутні рекомендації щодо вдосконалення практики використання спеціальних знань у сфері безпечності та якості харчових продуктів, виявлення їх фальсифікації та дефектності під час досудового розслідування кримінальних проваджень; не порушувалось питання щодо аргументації особливостей укладання процесуальних документів на стадії призначення судової експертизи харчових продуктів та оформлення висновків; не розроблено та не обґрунтовано питання, що можуть бути поставлені у процесуальному документі про призначення судової експертизи харчових продуктів з урахуванням особливостей кожного виду харчового продукту; не окреслено основні положення щодо застосування спеціальних знань під час огляду місця події за участю фахівця у сфері безпечності та якості харчових продуктів; не висвітлено питання розвитку лабораторної бази в науково-дослідних установах судових експертиз України, а також налагодження співпраці з акредитованими лабораторіями України та зарубіжних країн для їх ефективного залучення до проведення судової експертизи харчових продуктів; не приділено увагу питанню удосконалення нормативно-правової бази із судової експертизи харчових продуктів.

За результатами проведених досліджень та попередніх наукових і практичних напрацювань констатуємо, що шляхами розв'язання проблем судово-експертного дослідження харчових продуктів є такі:

- розроблення теоретичних основ судової експертизи харчових продуктів (дефініцій основних понять, учення про предмет, об'єкт та суб'єкт судово-експертних досліджень);

- розроблення теоретичних засад використання спеціальних знань у сфері безпечності та якості харчових продуктів, виявлення їх фальсифікації та дефектності для експертного забезпечення судочинства у процесі розслідування кримінальних правопорушень в умовах оновленого кримінального процесуального законодавства;
- обґрунтування ідеології методологічних основ судової експертизи харчових продуктів із метою розроблення нових та удосконалення класичних методик дослідження окремих видів харчових продуктів, а також створення інструментів та пристроїв для експресного виявлення фальсифікованих та дефектних харчових продуктів, а також звільнення від елемента суб'єктивності в оцінці якості;
- розроблення та обґрунтування алгоритмів проведення судової експертизи харчових продуктів;
- адаптація стадій експертного дослідження до їх застосування під час судово-експертного дослідження харчових продуктів;
- розроблення рекомендацій щодо вдосконалення практики використання спеціальних знань у сфері безпечності та якості харчових продуктів, виявлення їх фальсифікації та дефектності під час досудового розслідування кримінальних проваджень;
- аргументація особливостей укладання процесуальних документів на стадії призначення судової експертизи харчових продуктів та оформлення її результатів;
- констатація та обґрунтування питань, що ставлять у процесуальному документі про призначення судової експертизи харчових продуктів з урахуванням особливостей кожного виду харчового продукту;
- окреслення основних положень застосування спеціальних знань під час огляду місця події за участю фахівця у сфері безпечності та якості харчових продуктів;
- розвиток лабораторної бази в науково-дослідних установах судових експертиз України, а також налагодження співпраці з акредитованими лабораторіями України та зарубіжних країн для їх ефективного залучення до проведення судової експертизи харчових продуктів;
- розвиток і вдосконалення нормативно-правової бази із судової експертизи харчових продуктів.

Ураховуючи наведене вище, констатуємо, що є актуальним розроблення концептуальних положень судової експертизи харчових продуктів, що буде сприяти підвищенню достовірності, об'єктивності та точності її результатів.

Перелік джерел посилання

1. Молнар Д. І., Соскіда І. М. Безпека продуктів харчування. *Економіка і суспільство*. 2016. № 6. С. 266—271.
2. Лялюк А. Проблеми фальсифікації харчових продуктів та шляхи її подолання. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. DOI: 10.29038/2411-4014-2020-01-108-116 (дата звернення: 01.03.2023).
3. Гайдей О. С., Баланчук І. К., Тишківська Н. В. Проблеми фальсифікації м'ясних продуктів в Україні. *Науковий вісник ветеринарної медицини*. 2018. № 1. С. 5—11.
4. Bogatko N. M., Yatsenko I. V., Sakhnyuk N. I., Utechenko M. V., Bogatko A. F., Bogatko L. M. Control of safety of butter for the establishment of its falsification by vegetable fats. *Innovations and prospects of world science. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference*. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2021. Pp. 43–49. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyainnovations-and-prospects-of-world-science-1-3-dekabrya-2021-goda-vankuverkanada-arhiv/> (дата звернення: 01.03.2023).
5. Doosti A., Ghasemi D. P., Rahimi E. J. Technol Molecular assay to fraud identification of meat products. *Food Sci. Technol*. 2014. № 51 (1). Pp. 148—152.
6. Corina E. Some Considerations on Foodstuffs Falsification. *Recent Researches in Applied Economics and Management*. Copyright. 2013. Pp. 406–411.
7. Яценко І. В. Новітні досягнення у судовій експертизі харчових продуктів в Україні. *Сучасні підходи гарантування безпечності та якості продуктів тваринництва* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. НПП та молодих науковців (Одеса, 06–07.12.2022). Одеса, 2022. С. 199—203.
8. Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні та організаційні аспекти. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 19. С. 102—117. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.08 (дата звернення: 01.03.2023).
9. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності в умовах судової реформи в Україні. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : мат-ли круглого столу з нагоди 100-річ. від дня народж. проф. М. В. Салтевського (Харків, 30.10.2017 р.). Харків, 2017. С. 68—70.
10. Щербентовська О. М. Визначення свіжості м'яса свиней методом імпедансної спектроскопії. *Науково-технічний бюлетень Інституту біології тварин та ДНДКІ ветпрепаратів та кормових добавок*. 2012. Вип. 13, № 1, 2. С. 456—459.
11. Сердюков Я. К., Богатко Н. М., Яценко І. В., Сахнюк Н. І. Спосіб мікроструктурного виявлення бактерій у м'ясі забійних тварин, птиці та м'ясопродуктах. Деклараційний патент України на корисну модель № 109384; заявлено 22.02.2016; опубліковано 25.08.2016, Бюл. № 16. 5 с.
12. Myagka K. S., Tkachuk S. A., Yatsenko I. V., Rodionova K. O., Kostyuk M. V., Liniychuk N. V., Lyasota V. P., Zhylina V. M., Tsvirko I. L., Savchuk L. B. Validation of the quantitative determination method of spectinomycin in muscle samples by the immunoenzyme analysis method. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2021. 11(7). P. 33—38. DOI: 10.15421/2021_239 (дата звернення: 01.03.2023).
13. Коцюмбас Г. І., Щербентовська О. М. Морфологічні, фізичні та електронно-мікроскопічні зміни білої м'язової тканини курей у процесі 276 автолізу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2012. Ч. 3. С. 128—137.
14. Яценко І. В., Лоцкін І. М., Богатко Н. М., Євстаф'єва В. О., Мазанна М. Г., Дегтярьов М. О. Виявлення фальсифікації меду домішкою натрію гідрокарбонату із застосуванням індикатора бромтимолового синього. *Theoretical and Applied Veterinary Medicine*. 2021. № 9 (3). С. 135—139.
15. Яценко І. В., Богатко Н. М., Бусол Л. В., Парилловський О. І., Коломоець Д. К. Виявлення фальсифікації м'ясних фаршів крохмалем у судовій експертизі харчових продуктів. *Eurasian scientific congress. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference*. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2020. Pp. 25—31. URL: <http://sci-conf.com.ua> (дата звернення: 01.03.2023).